

Розділ 1

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1\(63\).9-16](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1(63).9-16)

УДК: 338.246.8:327.56(477+100)

Дашко І.М., Михайліченко Л.В.

ЕКОНОМІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК КРАЇН
ПІСЛЯ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ І ВОЄН:
НЕВТРАЧЕНІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

В статті розглянуто теоретичні основи та практичну інтерпретацію економічного відновлення країн після збройних конфліктів та воєн. Досліджено вплив воєн та збройних конфліктів на зростання економіки країни й на основі аналізу прикладів країн продемонстровано цей вплив. Досліджено, що після війни в країнах наступає стрімке відновлення, яке характерне майже всім країнам, які пережили війну чи збройний конфлікт. Проаналізовано економічне зростання Республіки Кіпр, як приклад країни, яка пережила війну та відновила свою економіку. Аналізуючи ВВП Республіки Кіпр видно циклічність його росту, що властиво для країн, які пережили збройні конфлікти чи війни. Розроблено стратегію післявоєнного росту України, основу якої має стати проектне фінансування. Обґрунтовано, що після Перемоги у війні з РФ економіка нашої країни зростатиме швидкими темпами й не тільки відновиться до довоєнного рівня, але й перевищить його.

Ключові слова: війна, збройний конфлікт, економіка, економічне відновлення, розвиток, ВВП, відновлення, збройний конфлікт, стратегія, проектне фінансування

Постановка проблеми. Після будь-яких конфліктів та воєн країни стикаються з двома основними проблемами: відновлення економіки та запобігання поновленню конфлікту. Економічне відновлення є важливим фактором, що визначає розвиток країни та власне впливає на її відновлення. Більш високі темпи зростання економіки стабілізують країну як в економічному вимірі так в психологічному. Жителям країни потрібно не тільки знати про кінець війни, але й розуміти, що вони матимуть економічну підтримку зі сторони своєї влади. У цій статті плануємо акцентувати увагу на проблемі економічного відновлення після повномасштабного вторгнення РФ в Україну та розробити стратегію відновлення економіки України, яка на період 2022-2024 рр. знаходиться

у військовому стані. Війна в Україні – перша в історії людства, що відбувається за час існування соціальних мереж, мобільних телефонів, за допомогою яких можна керувати супутниками, атомними електростанціями, бойовими дронами тощо. І саме тому, дослідження теми економічного відновлення та розвитку країн та України, зокрема, є актуальною темою для даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження економічного відновлення та розвитку країн після збройних конфліктів та воєн були дослідженні вітчизняними та зарубіжними науковцями і дослідниками, такими як: В. Арсаван, І. Дашко, Ю. Квач, В. Коваль, М. Коваль, П. Коллієр, Х. Кришталь, Д. Лейтін, Е. Мігель, Л. Михайліченко, Н. Пятка, С. Сатьянат, Е. Сергенті, М. Содербом, Дж. Ферон, Л. Філіпішина, А. Хеффлер, О. Цімошинська та іншими.

Формулювання цілей статті. Дослідити особливості економічного відновлення країн після воєн та збройних конфліктів і розробити стратегію економічного розвитку для України.

Опис основного матеріалу дослідження. Післявоєнне відновлення економіки дуже важливе для України, оскільки близько 40% країн, які пережили громадянську війну чи

©Дашко І. М., д.е.н., професор, професор кафедри управління персоналом і маркетингу Запорізького національного університету ORCID ID: 0000-0001-5784-4237, e-mail:irina.znu@i.ua
Михайліченко Л.В., магістр спеціальності 051 Економіка освітньої програми Управління персоналом та економіка праці Запорізького національного університету ORCID ID: 0000-0003-3545-0805 e-mail lubomirmuhayluchenko@gmail.com

збройні конфлікти повертаються до війни протягом десятиліття і дане явище відоме як «конфліктна пастка» [8]. Згідно світової статистики 57% усіх країн, які постраждали від однієї громадянської війни у період 1945-2009 років, згодом пережили хоча б один конфлікт. Саме громадянські війни, які повторюються, стали сьогодні домінуючою формою збройних конфліктів у світі. Фактично з 2003 року кожна громадянська війна, яка розпочалася, є продовженням попередньої громадянської війни. Таким чином, країни з жорстоким минулим з більшою ймовірністю зіткнуться з новими конфліктами.

За останні 15 років з'явилися переконливі докази, що економічні характеристики є важливими визначальними чинниками ризику конфлікту. Дослідження низки авторів показують, що рівні доходів і зростання тісно корелюють з початком конфлікту [2; 5, 6; 7; 9]. Отже, сила економічного відновлення має вирішальне значення для запобігання циклу воєн та відсталості.

Існують переконливі докази того, що після закінчення громадянської війни в країнах спостерігаються темпи зростання, що

перевищують середні, більш відомі як дивіденди світу [5, 7]. Економіка країн, порушених конфліктом, щорічно зростає приблизно на 1,6% менше в порівнянні з мирними країнами, але після закінчення війни темпи економічного зростання країн, які пережили збройний конфлікт зростають на 1%. Ця загальна закономірність означає, що цим економікам зазвичай потрібно у середньому 22 роки на відновлення, тобто повернення до довоєнного рівня доходів.

Якщо уважно придивитися до 10 років після війни, можна побачити, що післявоєнна відбудова починається повільно і досягає найбільшого рівня приблизно на четвертий, п'ятий та шостий рік після закінчення війни [11]. Однак даний мирний дивіденд не є автоматичним. Як показує приклад держави Республіки Бурунді, у багатьох країнах насильство низького рівня (визначуване як причина 25-999 смертей на рік) продовжується і після закінчення війни. Таким чином, для того, щоб наздогнати країни, вони мають покласти край цим насильствам.

На рис. 1 зображено досвід зростання доходів країн, які пережили війни та збройні конфлікти.

Рис. 1. Досвід зростання доходів країн, які пережили війни та збройні конфлікти

Джерело: побудовано авторами на основі [12]

У деяких країнах (в основному азіатських) зберігалася позитивне зростання доходів протягом усієї громадянської війни та після неї, тоді як в інших країнах (в основному африканських) перед війною спостерігався явний

спад доходів. Після війни більшість країн переживають сильне піднесення. Лише три країни не пережили відновлення: Еритрея, Бурунді та Ліберія. Можливо, ще зарано говорити про те, чи відновлюється Ліберія після

війни, а у випадку з Бурунді за громадянською війною були роки дрібних збройних конфліктів.

Наступним пропонуємо провести емпіричний аналіз відновлення економіки Республіки Кіпр після війни у 1974 році. Війна в Кіпрі має певні паралелі схожості з війною в Україні, що дозволить наочно побачити шлях відновлення

який пережив Кіпр та який чекатиме на нашу країну. Для аналізу пропонуємо використати показник ВВП, який показує процес відновлення економіки країни та ПІІ, що свідчить про її ріст.

Динаміку ВВП Республіки Кіпр наведено на рис. 2.

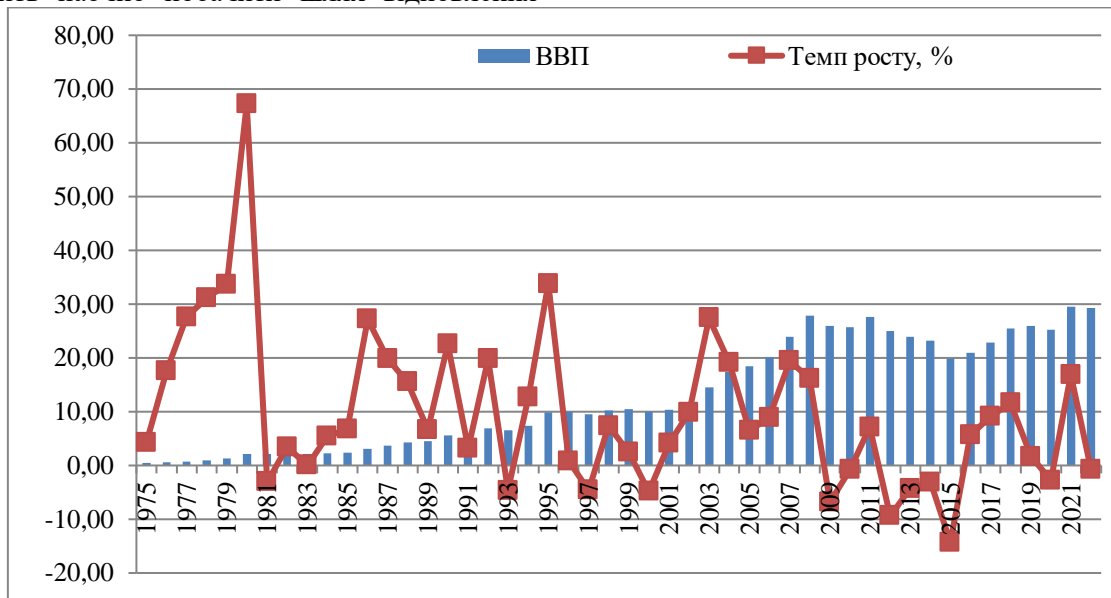

Рис. 2. Динаміка ВВП Республіки Кіпр за 1975-2022 рр., млрд. дол. США

Джерело: розроблено авторами на основі [12]

З рис. 2 видно, що ріст ВВП країни за перші 6 років після завершення конфлікту становив 30%, що ще раз доводить нашу теорію – після завершення збройного конфлікту у більшості країн відбувається стрімке економічне відновлення. Після перших 6 років зростання відбувся спад, який виник на тлі наростаючої

кризи, проте вже у 1983 році ми спостерігаємо поживлення та відновлення економіки. Власне, аналізуючи ВВП Республіки Кіпр можна спостерігати циклічність його росту, що є властиво для країн, які пережили збройні конфлікти чи війни. Дослідимо обсяг іноземних інвестицій в даній країні (рис. 3).

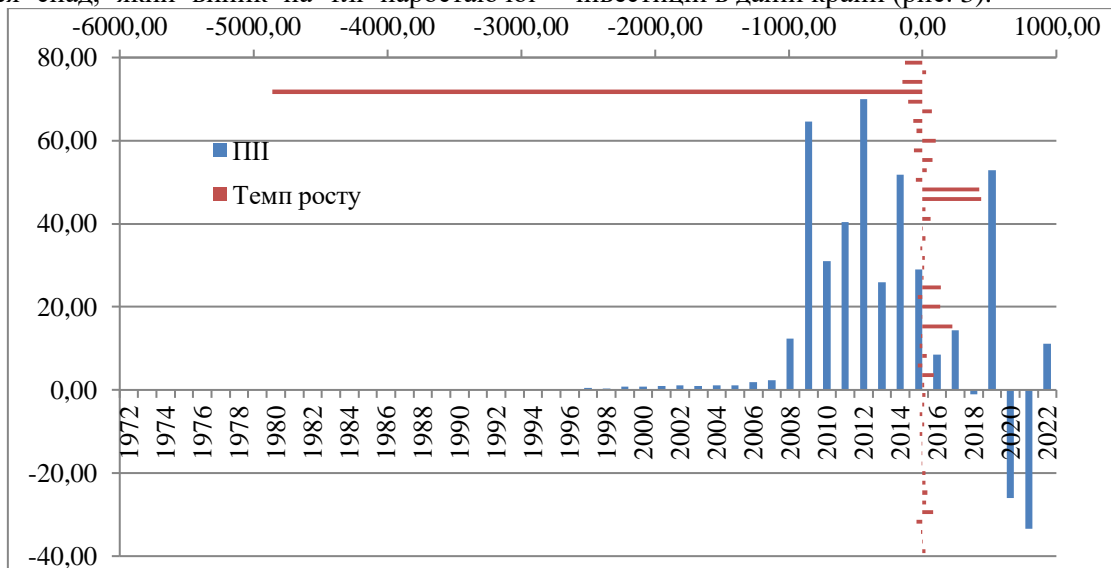

Рис. 3. Динаміка потоку ПІІ Республіки Кіпр за 1972-2022 рр, млрд. дол. США

Джерело: розроблено авторами на основі [1]

Аналізуючи потік ПІІ у Кіпр і із Кіпру, то бачимо, що після завершення війни іноземні інвестиції в економіку країни були зовсім мізерними та зростали мінімальними темпами, що свідчить про відсутність зацікавленості іноземних інвесторів у країні з нестабільною економічною ситуацією. Вплив на ріст інвестицій в Кіпр мала криза 2008 року, адже інвестицій різко зросли у 2009 році, коли уряд країни почав зменшувати податкове навантаження в країні, що призвело розміщення міжнародного бізнесу на території Республіки

Кіпр. У 2020-2021 роках спостерігається негативне зменшення інвестицій в країну, що в основному спричинено Пандемією Коронавірусу та її наслідками.

При написанні даної статті досліджено, що військові конфлікти та війни в країні є каталізатором її швидкого відновлення в майбутньому, чого власне і планується досягти в Україні. Для розуміння росту ВВП нашої країни, як основного індикатора економіки, пропонуємо проаналізувати його динаміку за 1991-2022 роки (рис. 4).

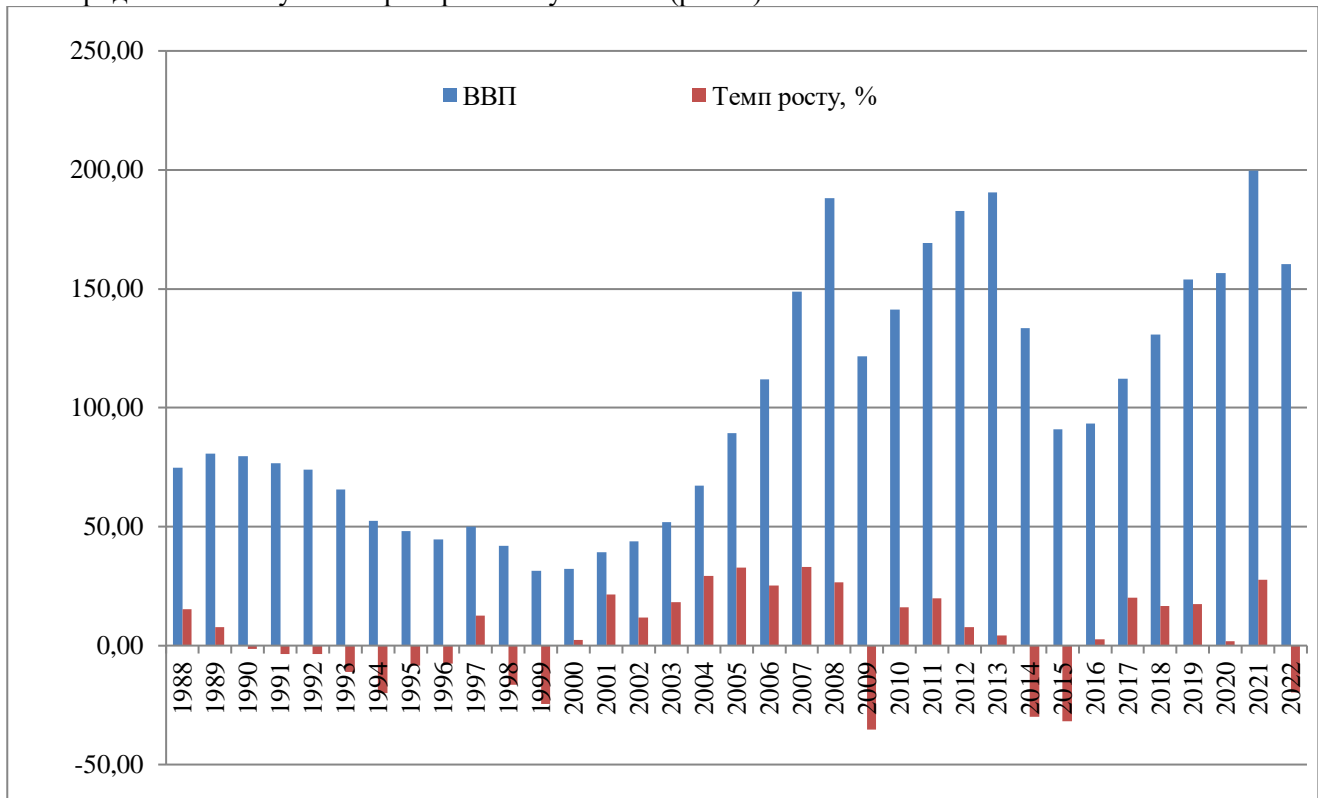

Рис. 4. Динаміка ВВП України за період 1988-2022рр, млрд. дол. США

Джерело: розроблено авторами на основі [12]

З рис. 4 видно, що з моменту проголошення незалежності, економіка України розвивалась негативною динамікою, якій передувала рецесія та занепад. Відновлення росту ВВП відбулося починаючи з 2000-х років та тривало до початку кризи у 2008 році, яка власне призвела до його падіння та після до відновлення. Така ж сама ситуація спостерігається і в період Пандемії Коронавірусу.

Війні в Україні у 2022 році передував економічний ріст, який супроводжувався різким ростом ВВП, який власне був зупинений з початку березня 2022 року, але на жаль наша країна зазнала втрат як економічних так і людських.

Дослідивши зростання економіки Кіпру в післявоєнний період, то на основі цього розробимо план відновлення для України, адже після завершення війни, імовірно все, що економіка нашої країни буде зростати, що полягає в основі даного дослідження. Після кризових періодів, збройних конфліктів чи воєн відбувається відновлення росту економіки, адже уряд країни починає фінансувати та розвивати зруйновану інфраструктуру, зменшується податковий тягар та відповідно створюються можливості для розвитку бізнесу.

Основні інфраструктурні проєкти із залученням іноземних інвесторів в Україні у 2023 році наведені на рис. 5.

Міжнародний банк реконструкції та розвитку	<ul style="list-style-type: none"> • 10 лютого 2023 р. Світовий банк оголосив про виділення Україні додаткових 50 млн дол. США грантового фінансування на відновлення транспортної інфраструктури, пошкодженої внаслідок російського вторгнення
Європейський банк реконструкції та розвитку	<ul style="list-style-type: none"> • У 2022 р. ЄБРР спрямував в Україну 1,7 млрд євро та мобілізував ще 200 млн євро через банки-партнери.
Європейський інвестиційний банк	<ul style="list-style-type: none"> • З наданих 2,2 млрд євро у лютому 2022 р. 1,7 млрд євро вже використано на відбудову шкіл, доріг і лікарень. Решту – 540 млн євро – планується використати для поточних проєктів.
ЄС	<ul style="list-style-type: none"> • ЄС з початку війни надіслав в Україну 3000 генераторів і планує надати ще 2400. З лютого 2023 р. LED-лампи стали доступні для пересічних українців у поштових відділеннях. • З метою захисту мирного населення та відродження економічної активності в Україні ЄС виділить 25 млн євро на розмінування територій України
США	<ul style="list-style-type: none"> • 20 лютого 2023 р. державний секретар США Ентоні Блінкен заявив про виділення 10 млн дол. США допомоги Україні для відновлення енергетичної системи, що потерпає від обстрілів Росії
Австрія	<ul style="list-style-type: none"> • Австрія додатково виділить 5 млн євро у Фонд енергетичної підтримки України для відновлення пошкодженої енергетичної інфраструктури.
Німеччина	<ul style="list-style-type: none"> • З липня 2022 р. до України від німецьких партнерів надійшло 43 вантажі гуманітарної допомоги для потреб енергетики та відновлення енергетичної інфраструктури
Німеччина	<ul style="list-style-type: none"> • З липня 2022 р. до України від німецьких партнерів надійшло 43 вантажі гуманітарної допомоги для потреб енергетики та відновлення енергетичної інфраструктури
Японія	<ul style="list-style-type: none"> • За інформацією Міністерства енергетики України, протягом грудня 2022 р. – лютого 2023 р. Україна отримала 259 генераторів і комплектування як гуманітарну допомогу від Японії.

Рис. 5. Характеристика інфраструктурних проєктів із залученням іноземного фінансування

Джерело: розроблено авторами на основі [10]

Забезпечення сприятливого інвестиційного клімату залишається питанням стратегічного значення, від реалізації якого залежить ефективність заходів економічного зростання в Україні, результативність інвестиційних проєктів, можливість модернізації транспортної галузі. Формування сприятливого інвестиційного клімату має відбуватися як на макро-, так і на регіональному рівнях, оптимізуючи весь комплекс політико-правових, економічних,

соціальних, екологічних, організаційних, інформаційних, виробничих та регіональних специфічних факторів.

Отже, з початку війни в Україні, нашій країні було надано сотні мільярдів доларів на підтримку та відновлення інфраструктури. Стратегія післявоєнного розвитку України полягатиме у розвитку проєктного фінансування, яка детальніше наведена на рис. 6.

Рис. 6. Стратегія післявоєнного розвитку України

Джерело: розроблено авторами

На підставі вищезазначеного зазначимо, що в основі проектного фінансування лежать процеси взаємодії, які об'єднують та координують акторів, спрямовують їх на створення кінцевого результату [3, 4].

Реалізація запропонованого механізму проектного фінансування дозволить підвищити доступність кредитних ресурсів для суб'єктів господарювання, що реалізують інноваційні проекти загальнодержавного значення, збільшити строки та суми кредитування, знизити загальну вартість проектного фінансування та ризики кредитора.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В даній статті було досліджено

взаємозв'язок економічного відновлення та збройних конфліктів і воєн, які як виявилось є каталізатором економічного росту. З проведеного дослідження визначено, що більшість країн, які постраждали від війни мають стрімке економічне зростання після її завершення. Таким чином, ми більш ніж впевнені, що після Перемоги у війні з РФ економіка нашої країни зростатиме швидкими темпами та не тільки відновиться до довоєнного рівня, але й перевищить його. Основою для розвитку економіки України має стати проектне фінансування, що запропоновано вище, як стратегію економічного відновлення для нашої країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дані світового Банку, ВВП. 2023. URL : <http://surl.li/rnmhz> (дата звернення 04.03.2024)
2. Дашко І. М., Михайліченко Л. В. Розвиток персоналу як найважливіший ресурс управління в Збройних силах України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки», 2023. № 3. URL : <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2023/3/> (дата звернення 04.03.2024)
3. Квач Ю., Пятка Н., Коваль В. Управління адаптацією сталого підприємництва до податкових змін в екологічних інвестиціях. 2020. URL : <http://surl.li/rnmik> (дата звернення 05.03.2024)
4. Цімошинська О., Коваль М., Кришталь Х., Філіпішина Л., Арсаван В., Коваль В. Інвестування проєктів дорожньо-будівельної інфраструктури в рамках державно-приватного партнерства у формі концесії. *Науковий вісник Національного Гірничого Університету*, 2020. № 2. С. 184–192.
5. Collier P. and Hoeffler A. (2004), “Greed and Grievance in Civil Wars”, *Oxford Economic Papers* 56. Pp. 563–595.
6. Collier P., Elliot L., Hegre H., Hoeffler A., Reynal-Querol M. and Sambanis N. (2003). *Breaking the Conflict Trap: Civil War and Development Policy*. World Bank Policy Research Report, Oxford University Press, Oxford.
7. Fearon J. and Laitin D. (2003). “Ethnicity, Insurgency, and Civil War”, *American Political Science Review* 97. Pp. 75–9010.
8. Collier P., Hoeffler A. and Söderbom M. (2008). “Post-Conflict Risks”, *Journal of Peace Research* 45(4). Pp. 461–478.
- 9 Miguel E., Satyanath S. and Sergenti E. (2004). “Economic Shocks and Civil Conflict: An instrumental variables approach”. *Journal of Political Economy* 112. Pp. 725–753.
10. НІСД (2023). URL : <http://surl.li/rnmjg> (дата звернення 05.03.2024)
- 11 Hoeffler A. and Outram V. (2011). “Need, Merit, or Self-Interest-What Determines the Allocation of Aid?” *Review of Development Economics*, 15(2). Pp. 237–250.
- 12 Hoeffler A., Ijaz S. and Billerbeck S. von (2011). “Post-conflict Recovery and Peace Building”, *Background Paper for the World Development Report 2011*.

REFERENCES

1. Dani svitovoho Banku, VVP [Data from the World Bank] (2023). Retrieved from: <http://surl.li/rnmhz> [in Ukrainian].
- 2 Dashko, I. M. & Mykhailichenko, L. V. (2023). Rozvytok personalu yak naivazhlyvishyi resurs upravlinnia v Zbroinykh sylakh Ukrainy [Personnel Development as the Most Important Management Resource in the Armed Forces of Ukraine]. *Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal «Internauka»*. Seriya: «Ekonomichni nauky» - International scientific journal "Internauka". Series: "Economic Sciences". Retrieved from: <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2023/3/> (Accessed 04 March 2024) [in Ukrainian].
3. Kvach, Yu., Piatka, N. & Koval, V. (2020). Upravlinnia adaptatsiieiu staloho pidpriemnytstva do podatkovykh zmin v ekolohichnykh investytsiiah [Managing the adaptation of sustainable businesses to tax changes in environmental investments]. Retrieved from: <http://surl.li/rnmik> [in Ukrainian].
4. Tsimoshynska, O., Koval, M., Kryshstal, Kh., Filipishyna, L., Arsavan, V. & Koval, V. (2020). Investuvannia proektiv dorozhno-budivelnoi infrastruktury v ramkakh derzhavno-pryvatnoho partnerstva u formi kontsesii [Investment of road construction infrastructure projects in the framework of public-private partnership in the form of a concession]. *Naukovyy visnyk Natsional'noho Hirnychoho Universytetu - Scientific Bulletin of the National Mining University*, 2, 184–192 [in Ukrainian].
5. Collier, P. & Hoeffler, A. (2004). *Greed and Grievance in Civil Wars*. *Oxford Economic Papers* [in English].
6. Collier, P., Elliot, L., Hegre, H., Hoeffler, A., Reynal-Querol, M. & Sambanis, N. (2003). *Breaking the Conflict Trap: Civil War and Development Policy*. World Bank Policy Research Report, Oxford University Press, Oxford [in English].
7. Fearon, J. & Laitin, D. (2003). *Ethnicity, Insurgency, and Civil War*. *American Political Science Review*, 97, 75–90 [in English].
8. Collier, P., Hoeffler, A. & Söderbom, M. (2008). *Post-Conflict Risks*. *Journal of Peace Research*, 45(4), 461–478 [in English].
- 9 Miguel, E., Satyanath, S. & Sergenti, E. (2004). *Economic Shocks and Civil Conflict: An instrumental variables approach*. *Journal of Political Economy*, 112, 725–753 [in English].
10. NISD [NISS] (2023). Retrieved from: <http://surl.li/rnmjg> [in Ukrainian].

- 11 Hoeffler, A. & Outram, V. (2011). Need, Merit, or Self-Interest-What Determines the Allocation of Aid? *Review of Development Economics*, 15(2), 237–250 [in English].
- 12 Hoeffler, A., Ijaz, S. & von Billerbeck, S. (2011). Post-conflict Recovery and Peace Building, Background Paper for the World Development Report [in English].

Отримано 14.03.2024